

А. О. Бабич, академік НААН

Інститут кормів НААН

В. Г. Молдован, Ж. А. Молдован, кандидати сільськогосподарських наук

Хмельницький інститут агропромислового виробництва НААН

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ СОЇ В УМОВАХ ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКОГО ЛІСОСТЕПУ

Представлено результати досліджень щодо динаміки посівних площ, урожайності та валового збору сої в Хмельницькій області за 2001—2010 рр. Обґрунтовано основні складові успішного вирощування високих врожаїв сої в умовах регіону.

Ключові слова: *соя, посівні площі, урожайність, валовий збір.*

В Україні здавна на великих площах вирощують однорічні зернобобові культури. Вони займають важливе місце в структурі посівів, балансі зерна і кормів, сприяють підвищенню культури землеробства, родючості ґрунтів і покращенню азоту в них. Без зернобобових культур практично неможливе біологічне землеробство. Народногосподарська цінність зернобобових культур не обмежується тільки цими перевагами, а, насамперед, це виробництво високобілкового зерна і вирішення проблеми кормового білка, які на сучасному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва є однією із головних проблем аграрного сектора економіки України.

Завдяки тому, що соя є основним джерелом збалансованого за амінокислотним складом і вмістом екологічно чистого білка в останні роки у світі, зокрема, і в Україні відбулося зростання популярності сої та розширення площ під посівами цієї культури. Так, якщо в 1999 році посівна площа сої становила 49,2 тис. га, то у 2009 р. – 626,0 тис. га або у 12,7 разу більша [1].

Матеріали та методика досліджень. Дослідження стану соєсіяння на Хмельниччині проводили на основі комплексного аналізу за допомогою економіко-статистичного та розрахунково-конструктивного методів. Джерелом інформації слугували матеріали Хмельницького обласного статистичного управління, результати досліджень Хмельницького інституту АПВ НААН [2].

Результати досліджень. За визначенням академіка А. О. Бабича в перспективі виробництво сої передбачає формування в Україні соєвого поясу в Лісостепу. Тут ґрунтово-кліматичні умови найкраще відповідають

біологічним потребам цієї культури, завдяки чому вона досягає повної стиглості та формує високий врожай [3]. Вдале розташування та природно-кліматичні умови Хмельницької області дають всі підстави для успішного вирощування та одержання стабільно високих урожаїв сої.

Клімат області помірно-континентальний. Середньодобова температура повітря найтеплішого місяця (липня) становить 18—19 °С, а найхолоднішого січня – від -5,0 до -6,0 °С. Максимальна температура повітря влітку може досягати 36-38 °С, середньорічна температура повітря 7—8 °С. Кількість опадів за рік становить 750—1050 мм. Найбільша кількість опадів випадає в літні місяці. Середньомісячна відносна вологість повітря найменша у травні (69%) і в серпні (75%), однак, ніколи не знижується до критичної. Тривалість вегетаційного періоду становить 155—165 днів. Сума ефективних температур понад 10 °С коливається від 1300 °С до 1500 °С.

Загальною особливістю клімату Хмельницької області є більша порівняно із відповідними широтами на сході помірність: літо тут холодніше, зима – тепліша, перехід однієї пори року в іншу – поступовий.

Крім того, ґрунтовий покрив області відповідає вимогам вирощування сої, яка добре росте на чорноземах (типових, опідзолених), темно-сірих опідзолених. Таких ґрунтів в області більшість, частка їх в загальній площі складає 73,6%. На цих ґрунтах можна вирощувати досить високі врожаї сої.

У ХХІ столітті у зв'язку із розвитком ринкових відносин, глобального потепління клімату агроформування різних форм власності України значно розширили соєве поле, надаючи їй перевагу, порівняно із традиційними горохом, кормовими бобами та люпином, як більш економічно привабливий. Безумовно, така ж структурна перебудова посівів зернобобових культур у напрямку збільшення частки сої, зменшення гороху, кормових бобів і люпину відбувається протягом 2001—2010 рр. і в Хмельницькій області.

Аналізуючи динаміку посівних площ, урожайності та валового збору сої в умовах Хмельницької області нами встановлено, що вирощування сої в агроформуваннях області, як зернобобової культури, співпадає із початком ХХІ ст. У 2001 році посівні площі сої становили 0,9 тис. га, урожайність зерна – 11,2 тис. га, а валовий збір – 1,01 тис. тонн, тоді як у 2000 році відомості про посівні площі, врожайність та валовий збір сої на Хмельниччині в статистичній звітності були відсутніми.

Підраховано, що у 2010 році посівні площі сої в агроформуваннях області порівняно із 2001 роком зросли в 82,2 разу і становили 74,1 тис. га або близько 10% в структурі посівних площ сільськогосподарських культур. Для порівняння посівні площі гороху у 2000 році становили 33,5 тис. га, а у 2010 році зменшилися до 13,4 тис. га або в 2,5 разу (рис. 1).

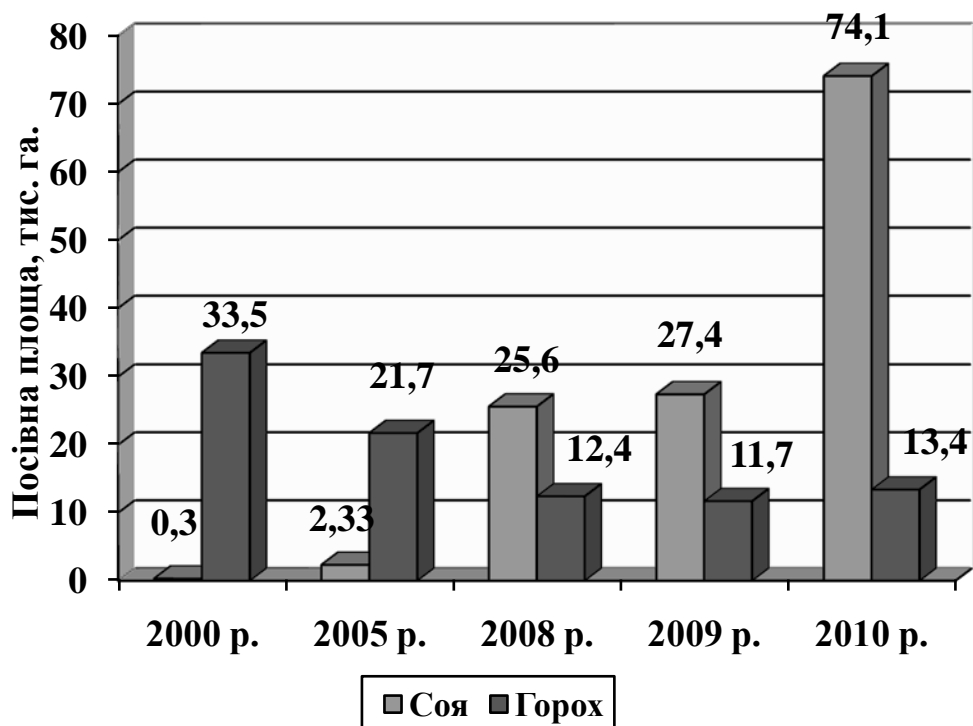

Рис. 1. Динаміка посівних площ сої та гороху у Хмельницькій області

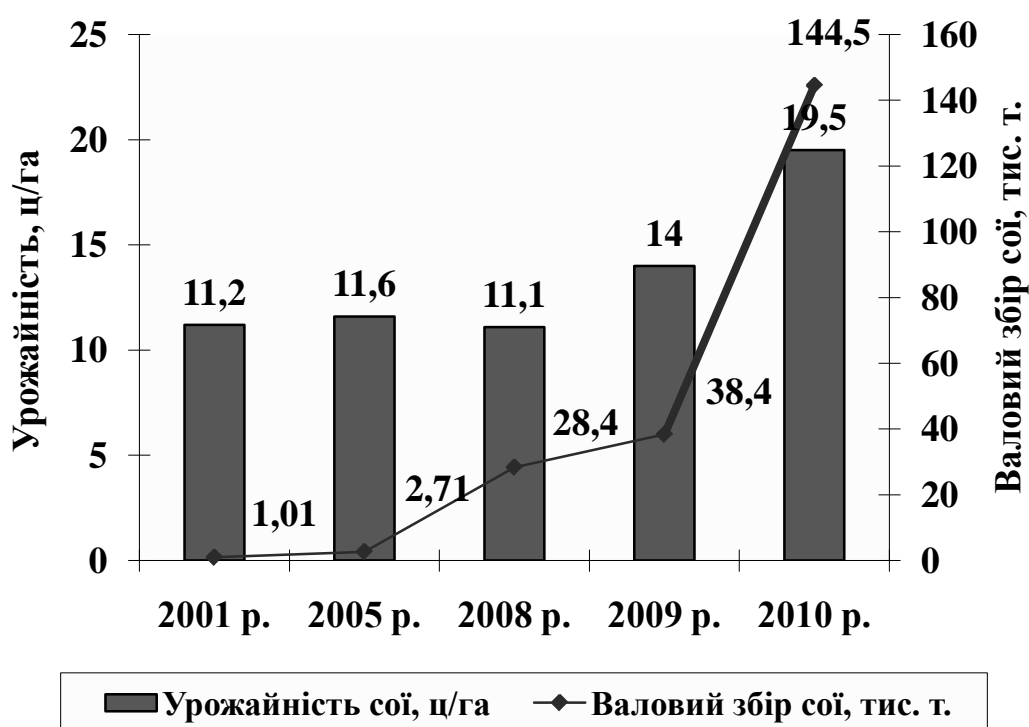

Рис. 2. Урожайність та валовий збір сої в Хмельницькій області

Варто зазначити, що зростання посівних площ сої в регіоні супроводжувалось підвищенням рівня врожайності та, як наслідок, валового збору зерна. Якщо у 2001 році урожайність зерна сої в середньому по області становила 11,2 ц/га, то у 2010 році вона зросла до 19,5 ц/га, а валовий збір становив 144,5 тис. тонн. Безумовно, основними складовими такого успіху стало впровадження сучасних технологій вирощування, вдало підібраний сортовий склад, а також гідротермічні умови 2010 року, адже сума ефективних температур понад 10°C була найвищою за останні 10 років і становила 1535,0°C при достатньому вологозабезпеченні (рис. 2).

Аналізуючи динаміку посівних площ сої в розрізі районів Хмельницької області відмічено істотне їх зростання навіть в тих районах, де у 2005 році в структурі посівних площ соя була відсутня. Завдяки швидкому зростанню посівних площ сої у 2010 році в окремих районах області частка її в структурі посівних площ досягла 5—10% (табл.).

Динаміка посівних площ та врожайність сої в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області

Назва районів	Площа, га		Урожайність, ц/га	
	Роки			
	2005	2010	2005	2010
1. Білогірський	118	1025	9,9	12,7
2. Вінковецький	-	2545	-	16,4
3. Волочиський	308	6375	13,9	23,1
4. Городоцький	116	3276	12,7	20,6
5. Деражнянський	113	151	8,9	22,0
6. Дунаєвецький	93	5064	12,9	24,0
7. Ізяславський	75	2654	8,8	19,6
8. Кам'янець-Подільський	300	7521	8,0	16,6
9. Красилівський	75	2862	14,6	16,4
10. Летичівський	-	2239	-	16,2
11. Новоушицький	-	3438	-	22,9
12. Полонський	105	4796	8,9	19,5
13. Славутський	-	4692	-	11,7
14. Старокостянтинівський	285	4600	10,3	14,4
15. Старосинявський	50	1370	15,6	14,7
16. Теофіпольський	43,3	1754	13,5	16,5
17. Хмельницький	136	5286	11,0	22,2
18. Чемеровецький	107	5415	13,8	22,5
19. Шепетівський	25	3089	5,4	24,8
20. Ярмолинецький	34	3172	17,9	23,9
Всього по області	2374	71324	11,6	19,5

Незважаючи на те, що окремі райони Хмельниччини розташовані в зоні Полісся, соя набула значного поширення по всій території області. Безумовно, кращі умови для росту і розвитку сої складаються в центральній та південній частині області. Однак, навіть в таких північних районах

як Полонський, Славутський та Шепетівський посівні площі сої в сільсько-господарських підприємствах у 2010 році відповідно становили 4,8 тис. га, 4,7 тис. га та 3,1 тис. га, а урожайність при цьому становила в Полонському районі 19,5 ц/га, Шепетівському – 24,8 ц/га, тоді як у 2005 році показники врожайності в цих районах становили 8,9 та 5,4 ц/га.

Висновки. Таким чином, Хмельниччина, маючи значні земельні ресурси, родючі ґрунти, достатню кількість вологи, тепла, світла має велику перспективу у збільшенні посівних площ, урожайності та валового збору сої, як головної зернобобової культури світового землеробства, що сприятиме зміцненню економіки аграрного сектора.

Бібліографічний список

1. Бабич А. О. Соеве поле України // Агроном. – 2010. – № 2. – С. 174—178.
2. Бабич А. О., Бабич-Побережна А. А. Соевий пояс і розміщення виробництва сортів сої в Україні // Пропозиція. – 2010. – № 4. – С. 52—54.
3. Сільське господарство Хмельницької області за 2009 рік. Статистичний збірник // За ред. Сокальського В. В. – Хмельницький, 2010. – 242 с.